

3. Эўрапейскі Зьвяз у дачыненні да Беларусі

У пэрыяд прэзыдэнцкіх выбараў Беларусь упершыню сталася заўважнай тэмай для мэдыяў у шматлікіх чальцоўскіх краінах Эўрапейскага Зьвязу (ня лічачы трагедыі Чарнобыля і яе наступстваў, на якія ня першы год зьвяртаюць шмат увагі). Раней толькі грамадзкая думка ў суседзкіх дзяржавах: Латвіі Летуве і Польшчы была зацікаўленая падзеямі ў Беларусі, аднак трэці тэрмін паўнамоцтваў Лукашэнкі зьмяніў сытуацыю. Многія вырашылі, што Беларусь зьяўляецца апошняй дыктатурай у Эўропе. У наступныя месяцы адбылося зьніжэньне зацікаўленасьці гэтай краінай, але сытуацыя не вярнулася ў зыходны пункт. Можна сказаць, што праблема Беларусі цяпер больш заўважальная, чым некалькі гадоў таму, хаця трэба таксама падкрэсьліць, што зацікаўленасьць гэтай дзяржавай у Эўрапейскім Зьвязе застаецца адносна невялікай.

Рэакцыя Эўрапейскага Зьвязу на выбары

Цяжка адназначна ацаніць дзеяньні Эўразьвязу пасля прэзыдэнцкіх выбараў. З аднаго боку яны, здаецца, невялікія, і бачная пэўная бездапаможнасьць. Аднак з другога боку трэба падкрэсьліць, што Эўразьвяз дакладна праўляе сёньня значна большую актыўнасьць у параўнаньні да ягоных дзеяньняў падчас і пасля прэзыдэнцкіх выбараў у Беларусі ў 2001 годзе. На наступны дзень пасля выбараў 2006 году міністры замежных справаў чальцоўскіх дзяржаў не прызналі іх дэмакратычнымі, абпіраючы свае меркаваньні на ўступных высновах назі-

ральной місіі АБСЭ. Адразу пачалася дыскусія над выкарыстаннем санкцыяў да прадстаўнікоў рэжыму, адказных за недэмакратычнае правядзенне выбараў. Празь некалькі дзён пасля гэтага адмысловую заяву ад імя Эўразьвязу выдала Аўстрыя, якая ўзначальвала Эўразьвяз у першым паўгодзьдзі 2006 году. Пад заявай апрача краінаў Зьвязу падпісаліся між іншым Украіна й Малдова. Тое, як былі праведзеныя выбары ў Беларусі жорстка асудзіў таксама Эўрапейскі парлямэнт.

Санкцыі Эўразьвязу былі ўведзеныя адносна хутка. У красавіку было прынятае рашэнне аб тым, каб ахапіць 36 асобаў забаронай уезду ў Эўразьвяз. Сярод іх апынуўся таксама Аляксандар Лукашэнка.

У траўні былі ўведзеныя чарговыя санкцыі па замарожваньні ў Эўрапейскім Зьвязе рахункаў прадстаўнікоў беларускага рэжыму, якім забаранілі прыяжджаць на тэрыторыю супольнасьці. Важна што Зьвяз пакінуў адкрытым сьпіс непажаданых асобаў, і ў любы момант у ім могуць паявіцца новыя прозьвішчы. Дыскусія над накладаньнем санкцыяў паказала разнагалосьці ўнутры Эўразьвязу. Некаторыя чальцоўскія дзяржавы, між іншым Чэхія, Летува, Польшча й Славачына выказваліся за рашучыя санкцыі. Яны былі таксама за шырэйшыя санкцыі, якія былі прынятыя ў выніку кампрамісу. Частка дзяржаваў-чальцоў, напрыклад Нямеччына, была за больш лагодны падыход. Нямецкі міністар замежных справаў Франк-Вальтэр Штайнмэер падкрэсьліваў, што надта жорсткая рэакцыя магла б зьявіцца будучыя дзеянні Эўразьвязу ў дачыненні да Беларусі. Таму можна сказаць, што ўнутры Эўрапейскага Зьвязу надалей існуе дылема ці ўводзіць больш жорсткія санкцыі, ці можа шукаць магчымасьці дзялёгу з рэжымам. У выпадку некаторых дзяржаваў-чальцоў нежаданьне займаць жорсткую пазыцыю адносна Менску можа быць таксама боязьню раздражніць Маскву, якая назвала выбары дэмакратычнымі.

Наступныя месяцы прынеслі аднак далейшыя дыскусіі над пашырэннем сьпісу асобаў, ахопленых санкцыямі. У Эўразьвязе штораз больш галасоў каб унесці ў сьпіс чарговых прадстаўнікоў рэжыму. Прыхільнікаў павелічэньня

гэтага сьпісу прыбывае, бо ў Беларусі надалей бачныя ўсё новыя праявы парушэньня правоў чалавека, за якія адказваюць людзі рэжыму дагэтуль санкцыямі не ахопленыя.

Аднак у Эўразьвязе няма гаворкі пра значнае пашырэнне сьпісу. Меркаваньнем большасці зьвязаўскіх палітыкаў ды чыноўнікаў, чарговыя рашэньні могуць датычыць адзінак. Дыскутуюць таксама над пытаньнем адыходу ад ільготаў для беларускіх тавараў у рамках агульнай сыстэмы прэфэрэнцыяў. Гэта была б даволі балючая санкцыя ў дачыненні да Беларусі. Яна магла б каштаваць гэтай краіне ад 100 да 300 мільёнаў даляраў у год. Прычынай ліквідацыі ільготаў зьяўляюцца безупынныя парушэньні беларускімі ўладамі правоў працоўных.

Эўразьвяз безупынна паўтарае патрабаваньні вызваліць палітычных вязьняў, між іншым Аляксандра Казуліна і дзеячоў грамадзкай арганізацыі Партнэрства, якая мела манітараваць прэзыдэнцкія выбары. Прадстаўнікі Эўразьвязу сустракаюцца з Аляксандрам Мілінкевічам, ставячыся да яго як да легітымнага лідэра беларускай дэмакратычнай апазыцыі. У красавіку адбыўся візыт Мілінкевіча ў страсбургскую сядзібу Эўрапейскага парлямэнту, і праведзеныя размовы ў Вене з канцлерам Аўстрыі Вольфгангам Шусэлем, які прыймаў беларускага апазыцыянера як галава дзяржавы, якая кіруе Эўразьвязам у сярэдзіне 2006 году. Фінская прэзыдэнцыя (другая палова 2006 г.) аднак адносна мала цікавіцца Беларуссю.

Пытаньне візаў

Адной з найважнейшых справаў у беларуска-зьвязаўскіх зносінах зьяўляецца пытаньне візаў. Для людзей, якія жывуць пад аўтарытарным кіраўніцтвам, магчымасьць паехаць і параўнаць умовы жыцьця ў іхняй краіне і дэмакратычных дзяржавах мае капітальнае значэньне. Абдумваючы сваю палітыку ў дачыненні да Беларусі Эўрапейскі Зьвяз памятае пра вялікую вагу міжчалавечых кантактаў. З аднаго боку, такім чынам, паявіліся перспэктывы пашырэння гэтых

кантактаў, аднак з другога – рашэнне Рады зь ліпеня 2006 году пра павышэнні цаны шэнгенскіх візаў для беларускіх грамадзян з 35 да 60 эўра. У беларускіх умовах новая цана для многіх недасяжная, бо гэта каля траціны сярэдніх месячных заробкаў грамадзяніна Беларусі. Такое значнае павышэнне цаны візаў несумненна створыць перашкоды ў разьвіцьці міжчалавечых кантактаў паміж беларусамі і грамадзянамі Эўразьвязу. Здаецца, што гэтай праблемай не заўважае ні большасьць чальцоўскіх дзяржаваў, асабліва з шэнгенскай зоны, ні Эўрапейская камісія. Латвія адмовілася ад аплатаў за візы для беларусаў, а астатнія дзьве суседкі маюць нізкія цэны аднаразовых віз. У выпадку Летувы такая віза каштуе 5 эўра, а кошт польскай візы – 6 даляраў.

Занепакойвае, што ў Эўразьвязе няма сур'ёзнай дыскусіі пра тое, якія наступствы для зносінаў паміж супольнасьцю й Беларуссю будзе мець уваход новых дзяржаваў-чальцоў, у тым ліку Летувы, Латвіі й Польшчы ў зону Шэнген. Вынікам гэтага станецца рост цэнаў віз, выдаваных гэтымі краінамі беларусам да ўзроўню 60 эўра. Дыскусія на тэму аплатаў за візы для беларусаў павінна весьціся ўжо цяпер, хаця надалей невядомая канкрэтная дата ўваходу суседзяў Беларусі ў Шэнген. Згодна зь дзейнай візавай палітыкай Эўрапейскага Зьвязу на ільготы з боку гэтай арганізацыі могуць разьлічваць толькі тыя краіны, улады якіх вядуць зь ёй дыялёг адносна візаў. Прыкладамі зьяўляюцца Расея, якая ўжо падпісала дамову аб візавых ільготах, і Украіна, якая якраз вядзе размовы аб такім пагадненьні. У абодвух выпадках цана шэнгенскіх візаў застанеца на дагэтулешнім узроўні 35 эўра. Падобнага паразуменьня нельга дасягнуць з рэжымам Лукашэнкі, зь якім немагчыма весьці нармальных перамоваў. Для беларускага лідэра такая сытуацыя аказваецца карыснай, бо ён безумоўна не зацікаўлены паездкамі беларусаў у Эўразьвяз, а да таго ж можа казаць, што Эўразьвяз ня хоча бачыць на сваёй тэрыторыі грамадзян ягонаў дзяржавы. Здаецца, многія беларусы прыймаюць прапаганду рэжыму, бо ім цяжка зразумець, чаму візы падаражэюць з 35 да 60 эўра ў выпадку Нямеччыны ці Францыі, а яшчэ больш у выпадку Латвіі, Летувы й Польшчы.

Дзеянні чальцоўскіх дзяржаваў

Апрача дзеянняў усяго Зьвязу важныя таксама дзеянні паасобных чальцоўскіх дзяржаваў. Зьвяртае ўвагу адкрытасць уладаў дзяржаваў Эўразьвязу на Мілінкевіча. Лідэр беларускай апазыцыі сустракаўся зь лідэрамі й палітыкамі на высокім узроўні ў некалькіх чальцоўскіх дзяржавах. Асаблівага падкрэсьленьня заслугоўваюць два візыты ў Францыю (у траўні й верасьні), дзе ён сустраўся між іншым зь міністрамі замежных справаў, унутраных справаў, міністрамі па эўрапейскіх справах, а таксама размаўляў з канцлер Ангелай Мэркэль у Бэрліне ў красавіку 2006 г. Гэтыя візыты зьяўляюцца пацверджаньнем значэньня Мілінкевіча ў якасьці лідэра беларускіх дэмакратаў.

Важнай акцыяй чальцоўскія краінаў Эўразьвязу (між іншым Польшчы, Чэхіі і Эстоніі) а таксама Украіны зьяўляецца падтрымка для беларускіх студэнтаў, выключаных з ВНУ ў сваёй краіне. Каля 400 студэнтаў, якія ў 2006 годзе з палітычных меркаваньняў не маглі вучыцца ў беларускіх навучальных установах, атрымалі магчымасьць працягваць навучаньне за мяжой. Дагэтуleshнія вынікі гэтай акцыі трэба прызнаць посьпехам. Упершыню ў такім маштабе ўдалося дапамагчы маладым людзям, рэпрэсаваным у Беларусі. Гэта вельмі важны сыгнал для асобаў, якія хочуць заангажавацца ў апазыцыйную дзейнасьць, які паказвае, што ў выпадку перасьледу з боку ўладаў, яны могуць разьлічваць на дапамогу. Важным здаецца й тое, што правядзеньне акцыяў падтрымкі студэнтаў было магчымым дзякуючы супольным дзеяньням дзяржаваў Эўрапейскага Зьвязу ды беларускай ініцыятывы дапамогі рэпрэсаваным, якая паўстала пасля сакавіцкіх прэзыдэнцкіх выбараў. Чальцоўскія краіны Эўразьвязу дапамагаюць таксама студэнтам, якія яшчэ да выбараў страцілі магчымасьць вучыцца ў Беларусі. У сакавіку 2006 г скандынаўскія краіны падтрымалі віленскі Эўрапейскі Гуманітарны Ўнівэрсытэт квотай 2,78 мільёна эўра, што разам з датацыяй, атрыманай з Эўразьвязу, дазволіць цягам трох гадоў працягваць навучаньне 350 студэнтаў. Апрача дапамогі рэпрэсаваным студэнтам штараз больш надзённай праблемай робіцца падтрымка тых, каго звальняюць з працы. Гэта аказваецца асабліва важным у беларускіх рэаліях, дзе дзяржава зьяўляецца

працадаўцам большасці жыхароў. Бачныя ўжо першыя праявы такіх дзеянняў. У Польшчы знойдуць часовае працаўладкаванне 65 асобаў, якія страцілі працу ў Беларусі з палітычных прычын.

ЗША й Канада

Важнымі партнёрамі Эўразьвязу ў справе Беларусі зьяўляюцца Злучаныя Штаты, а таксама Канада. Палітыка гэтых краінаў у дачыненні да Беларусі пасья сакавіцкіх прэзыдэнцкіх выбараў падобная да палітыкі Эўразьвязу. Абедзве краіны ўвялі санкцыі ў дачыненні да прадстаўнікоў беларускага рэжыму ў такім самым памеры, што й Эўразьвяз. Абмежавалі таксама магчымасьць супрацоўніцтва сваіх прадпрыемстваў зь беларускімі фірмамі. Сымбалічны быў акт адмовы, якім улады Канады адказалі на просьбу пасадкі беларускага самалёту, што ляцеў зь Менску ў Гавану з афіцыйнай урадавай дэлегацыяй на борце, у складзе якой былі „неўязныя” асобы. Аднак у палітыцы Вашынгтону няма новых прынцыповых ініцыятываў адносна беларускага рэжыму. Бачна, што для амэрыканскіх уладаў Беларусь застаецца ня болей як адным са шматлікіх другарадных пытанняў.

Магчымыя спосабы дзеянняў Эўрапейскага Зьвязу

Зьвяз мае дзьве магчымасьці дзеянняў у дачыненні Беларусі. Першая зь іх была б працягам папярэдніх крокаў. Праявамі гэтай мадэлі было б: захаваньне альбо невялікае пашырэнне сьпісу асобаў ахопленых санкцыямі, далейшая вэрбальная крытыка беларускага рэжыму ў выпадку недэмакратычных дзеянняў. З боку Эўразьвязу як арганізацыі не стае новых мэтадаў дапамогі дэлегізаваным альбо ад пачатку нелегальным беларускім арганізацыям, і надалей слабая каардынацыя падтрымкі з боку чальцоўскіх дзяржаў.

Другая магчымасьць дзеяння прадугледжвала б глыбокія зьмены ў дагэтулешнай палітыцы. Яны былі б у значным пашырэнні кола асобаў, ахопленых санкцыямі (сюды ўключылі б як мінімум сотні, калі ня тысячы прадстаўнікоў

рэжыму). У сьпіс стала ўносіліся б прозьвішчы людзей, адказных за чарговыя праявы перасьледу. У ім апынулася б таксама значна болей чым цяпер асобаў, якія прычыніліся да недэмакратычнага правядзеньня сакавіцкіх прэзыдэнцкіх выбараў. Гнеўныя рэакцыі беларускага рэжыму на санкцыі, а таксама словы прадстаўнікоў рэжыму аб тым, што яны накіруюць скаргі ў справе візавых санкцыяў у міжнародныя суды сьведчаць аб эфэктыўнасьці такіх дзеяньняў, і зьяўляюцца аргументам за іх шырэньне выкарыстоўваньне. Таму цяжка зразумець супраціў некаторых палітыкаў Эўразьвязу адносна значнага пашырэння кола асобаў, ахопленых санкцыямі.

Неабходная й зьмена візавай палітыкі адносна беларусаў. Нельга дапусьціць павышэньня цэнаў шэнгенскіх візаў для грамадзян Беларусі да 60 эўра. Добрым пастулятам была б прапанова зьніжэньня дагэтулешніх цэнаў і нават адмова ад аплаты за візы. Рэжым будзе шторааз больш зацікаўлены ізаляцыяй беларусаў ад Эўразьвязу. Існуе вялікая верагоднасьць зьмяншэньня ў 2006 годзе колькасьці асобаў, якія зь Беларусі едуць за мяжу. Пры цане 60 эўра за візу можна чакаць далейшага зьмяншэньня колькасьці грамадзян, якія едуць за мяжу.

Разьвіцьцё падтрымкі для рэпрэсіяваных павінна застацца адным з прырытэтаў дзеяньняў і Эўразьвязу як арганізацыі, і паасобных чальцоўскіх краін. Нельга прызнаць, што акцыя завершаная калі дапамаглі каля 400 студэнтам, якім далі магчымасьць вучыцца па-за Беларусьсю. Неабходнае запэўненьне стабільнага фінансааваньня на наступныя гады. Гэта было б доказам падрыхтаванасьці Эўразьвязу да чарговых рэпрэсіяў у Беларусі. Вельмі вялікае значэньне мае пашырэнне дапамогі для тых, каго звальняюць з працы. Трэба ня толькі даць людзям магчымасьць працаваць за мяжой, але й падтрымаць фонды, якія аказваюць фінансавую падтрымку тым, каго перасьледуюць з палітычных меркаваньняў унутры самой Беларусі. Ключавой справай была б падтрымка для нелегальных грамадзкіх арганізацыяў у Беларусі, колькасьць якіх будзе верагодна ўзрастаць з увагі на тое, што Лукашэнка зачыняе легальныя арганізацыі. Дзеля гэтага патрэбная новая прылада, прапанаваная ўжо ад 2005 году The European Democracy Agency.